

НЕФОРМАЛЬНА ЗАЙНЯТИСТЬ: СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ І ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ

*В.А. Грек, канд. екон. наук, доц.,
Українська академія банківської справи*

Неформальна зайнятість включає офіційно незареєстровану економічну діяльність, пов'язану з виробництвом товарів і послуг, що не заборонені законом. На Україні вона набула значних масштабів (за оцінками спеціалістів 40 % промислової продукції та різноманітних послуг в Україні виробляються в результаті нерегламентованої діяльності¹). До основних причин її формування і розвитку можна віднести: реформу відносин власності, що змінила роль, функції та фінансові можливості держави; докорінну перебудову системи розподільних відносин, що сприяє виникненню принципово нових умов для відтворення населення (можливості повноцінного харчування, лікування, відпочинку та ін.); проголошення принципу добровільного вибору зайнятості, що узаконує право громадян працювати у вільному режимі, займатися, при бажанні, малим бізнесом; практику невиплат в повному обсязі пенсій працюючим пенсіонерам; регулярні затримки з виплатою заробітної плати та ін.

Неформальна зайнятість завдає певних збитків державі через недоотримання податків, частина яких могла б бути спрямована на розвиток соціальної сфери. Вона загрожує зниженням якості робочої сили. Особливо це стосується таких її видів, як “човникарів” з числа лікарів, викладачів, фахівців технічного профілю і т.д. Вимушений характер виконання додаткового обсягу робіт супроводжується накопиченням перевантажень, зниженням працездатності, зростанням захворюваності. Але найголовніше – формальна зайнятість у формальному секторі руйнує психологію людей.

Неформальна зайнятість, наприклад, нелегальна робота на підприємствах, позбавляє людей багатьох соціальних прав, що гарантуються конституцією і трудовим кодексом, пенсійного забезпечення, права на допомогу по тимчасовій непрацездатності, по безробіттю та ін.

В той же час в ринковій економіці неформальний сектор виконує і ряд важливих позитивних функцій. Він стримує зростання безробіття в умовах нерегулярної виплати заробітної плати або регулярних її затримок, обмежуючи число претендентів на отримання допомоги по безробіттю.

Неформальний сектор сприяє більш повному задоволенню споживчого попиту населення. В певному значенні неформальна зайнятість є живильним середовищем для розвитку прагнення до підприємництва.

Співвідношення позитивних і негативних наслідків неформальної зайнятості багато в чому залежить від її масштабів і складу учасників. Тому політика щодо неформальної зайнятості повинна формуватися з урахуванням статі, віку, рівня освіти, кваліфікації, професії, сфери діяльності, а також

¹Гульбаршин Мимандусова. Зайнятість населення України в неформальному секторі економіки // Соціологія, теорія, методи, маркетинг. – 2000. – № 2. – С. 153.

необхідності поєднання інтересів громадян і держави. Вона повинна включати оптимальне співвідношення заходів заохочувального характеру і обмежувальних, включаючи санкції. Наприклад, в сільському господарстві України, де питома вага неформальної діяльності найбільша – 32 %, необхідно звільняти її від податків, захищати від рекету, але добиватися офіційної реєстрації.

До адміністрацій підприємств, що використовують найману працю без оформлення трудових відносин або понад встановлений робочий час і тому одержують від цього величезні додаткові прибутки, які приховують від оподаткування, необхідно застосовувати жорсткі штрафні санкції. Це зробило б нелегальне використання найманої праці не вигідним. Політика на регіональному рівні повинна бути гнучкою і диференційованою відповідно до специфіки конкретної ситуації.

Грек, В.А. Неформальна зайнятість: соціально-економічні наслідки і політика держави / В.А. Грек // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць . - Суми: УАБС НБУ, 2004. - Т. 10. - С. 106-107.